

Iskolai mentálhigiéné

- Díjnyertes iskolai esetmegoldások -

A Mentálhigiéné Programiroda első - 1995-ben kiírt - iskolai esetmegoldó pályázatának három díjazott írását adjuk közre. A három írás három jellegzetes nevelési probléma - agresszív magatartású kisiskolás, az osztályban állandóan bohóckodással önmagára figyelmet felhívó gyerek, nehezen nevelhető elsőosztályos tanuló édesanyjával történő együttműködés - mentálhigiéné szemléletű kezelését mutatja be.

Palicz Istvánné

Magatartászavart mutató gyermekek az iskolában

Az embernél az elsődleges szükségletekre a filogenezis során ráépültek a másodlagos szükségletek, amelyek csak az emberi fajra jellemzőek.

Az embernek a fejlődése folyamán kell megtanulnia az elsődleges fiziológiai és a másodlagos (pszichoszociális) szükségletek kielégítésére szolgáló viselkedést. Természetesen nem kell minden egyes szituációra vonatkozó magatartást külön-külön megtanulnia, hanem összetett készenléti állapotokat, azaz attitűdöket, beállítottságokat tanul, amelyek cselekedeteinek kisebb-nagyobb csoportjait irányítják. Szociálpszichológiai kutatások rámutattak, hogy a közösség, amelyben az egyén nevelődik, messzemenően befolyásolja beállítottságát. A szükségletekben és kielégítésük, illetve ki nem elégítésük történéseiben a személyiségfejlődés két tényezője: az organikus érés és a környezeti hatások szorosan összefonódnak.

A személyiségzavarokat előidéző milióártalmak azáltal válnak ártalmakká, hogy a környezet egyrészt a fejlődő gyermek szükségleteit nem elégíti ki, másrészt olyan másodlagos szükségleteket alakít ki benne, amelyek a későbbi fejlődés folyamán konfliktusszituációk forrásaivá válnak.

A ki nem elégített és a hibás irányú szükségletek következtében a gyermekben az adaptáció indítékai csökkennek, a szokások, a beállítottságok, a normák nem alakulnak ki, s a személyiségfejlődés kisebb-nagyobb mértékben az általánostól eltérő kóros folyamattá válik.

A környezeti ártalmak a következő - leginkább előforduló - személyiségfejlődési rendellenességeket hozhatják felszínre:

- érdeklődési, figyelemösszpontosítási, gondolkodási zavarok,
- rendellenes magatartás a teljesítménnyel szemben,
- agresszív magatartás,
- hazudozás, lopás,
- csavargás,
- hipermotilitás,
- pótcselekvések stb.

Nehezebben vehetők észre a szorongásos állapot megnyilvánulásai (és talán nem is okoznak annyi „bosszúságot” a pedagógusnak), de ezek oldása is a feladataink

közé tartozik. Külön figyelmet igényel a tanulási nehézséggel küzdő gyermek, aki nem vagy csak nehezen tud eleget tenni az átlagos iskolai követelményeknek. Az eredetileg „csak” teljesítményproblémákhoz rendszerint viselkedési zavarok is kapcsolódnak. Mivel nem tud úgy teljesíteni, mint társai, szükségszerűen jut el a gyermek az alacsony önértékeléshez, romlik szociális pozíciója társai között stb. Ez kompenzáló viselkedésre készíteti a tanulót, ami megnyilvánulhat bohóckodásban, agresszióban, rezignáltságban stb.

A fentiek ismerete nagyon fontos ahhoz, hogy sikeresen oldhassuk meg a nevelési problémákat. Ennek tudatában nem fordulhat elő, hogy rosszzindulatúnak, bosszantásnak könyveljük el a gyermek negatív megnyilvánulásait.

Minden gyermek számára fontos, hogy legyen legalább egy olyan felnőtt, aki példaképe lehet, akiben bízhat, akire felnézhet, aki érzelmi támaszt nyújt neki. Még fontosabb ez az érzelmi-akarati élet terén sérült gyerekeknek, aki a családjában nem kap megfelelő szeretetteljes gondoskodást. Számára csakis a pedagógus lehet az a szeretetforrás, akitől új vonásokat vehet át, vele azonosulhat érzelmileg.

Esettanulmány

K. K. 8 éves kislány látszólag nem is akart társaival kapcsolatot kialakítani, dacosan nézte a többiek játékát, munkáját. Ha mégis bekapcsolódott az együttes tevékenységbe, hamarosan szembefordult társaival, vélt vagy valós sérelmeit verekedéssel torolta meg. Hirtelen haragú, agresszív magatartásával „uralkodott” a környezetén. Viszonylag jó képességekkel rendelkezett, de macakcsága gátolta az iskolai munkájában is (például nem szólalt meg stb.). Ezenkívül problémát okozott, hogy az óráközi szünetekben néhány percre sem lehetett szem elől tévesztetni, mert mindjárt verekedésbe keveredett. Ugyanakkor sértett és magányos volt.

Családi körülményei rosszak voltak, apja sokat ivott, mindennapos volt, hogy szülei megverték, érzelmileg elhanyagolták.

Úgy tűnt, nem mer bízni sem társaiban, sem nevelőiben, mert gyermeki szeretetét már sokszor visszautasították. Nem meri kinyilvánítani szeretetét, állandó „készenlétben áll”, nehogy újabb érzelmi sérülés érje. Megpróbáltam beleélni K. helyzetébe magam, milyen érzés egy nyolcéves kislánynak ilyen magányosnak és mindig „rossznak” lennie. Empátia nélkül nem alakulhat ki megfelelő szeretetkapcsolat nevelő és gyermek között. Bármennyi gondot okozott is, nem vontam meg tőle szeretetemet, elfogadtam, és kerestem az okot, ami kiváltja belőle ezt a magatartást. Legfontosabbnak éreztem, hogy elfogadtassam vele magam, hogy bizalommal legyen irántam. Segítette ezt elérnem, hogy kisebb-nagyobb személyes kérésekkel fordultam hozzá. Segítsen vinni a táskámat, vegyen ki a zsebemből valamit stb. Eleinte ez nagyon meglepte őt, de az én természetes viselkedésem feloldotta. Gyakran bíztam meg közösségi feladatokkal, figyelemmel kísérve, hogy sikeres legyen, háttérből irányítottam, segítettem. Közben persze továbbra is adódtak megoldásra váró problémák, de sohasem szeretetelvonással büntettem. Egy-két hónap elteltével elfogadott engem, sikerült érzelmileg magamhoz kötni. Nemcsak ő bízott benne, hanem én is benne.

Később is sokat kellett a gyereket biztatni: „Tudom, hogy meg fogod csinálni, bízom benne, hogy rendben lesz stb.” A „kedvemért” már képes volt bizonyos fokú alkalmazkodásra. Egy-egy kirívó viselkedése után mindig alkalmat adtam a kettőnk közötti megbeszélésre, „kibeszélésre”. A megértő, megbocsátó magatartásom sikeresnek és hatékonynak bizonyult.

A következő feladat az volt, hogy leválazzam magamról, híd legyek közte és társai között. Bevontam tehát közös, nagymozgásos, fizikai erőfeszítést igénylő játékokba, ahol önérvényesítési lehetőséget kapott, pozitív vezető szerephez jutott. Pozitív hatású volt, hogy nem csupán irányító szerepet vállaltam, hanem magam is tevékeny részese voltam a játéknak. (Ez egyébként rendkívül hatékony nevelési eszköznek bizonyult minden helyzetben.)

Kétszemélyes kapcsolatban is és csoportos foglalkozásokon is sokat játszottam a kislánnyal mimetikus játékokat, amelyek segítik a metakommunikatív jelek megértését. A gyermek értékelésekor fontosnak tartottam a metakommunikáció jelenlétét, mely erősítette a megfelelő viselkedést elősegítő motivációk gyakoribb megjelenését.

Természetesen a gyermek családi miliójének ártalmait megszüntetni nem állt módomban, mégis sikerült kompenzálni azt szeretetteljes bánásmóddal, empátiás attitűddel. Társai elfogadták, beilleszkedett a közösségbe.

Demusné Kádár Kata

A bohóc

A tanító gyakran találkozik bohóc típusú gyerekkel, aki társai előtt produkálja magát és népszerűsége törekszik. Nagy problémát akkor okoz, ha a tanuló nemcsak a szünetekben és szabadidőben teszi ezt, hanem a tanítási órákon is.

A harmadik évfolyamon túlkoros tanulót kaptunk. Viselkedése nap mint nap megnehezítette oktató-nevelő munkánkat. Csak a bohóckodás jár az esze, és ezzel megkeserítette napjainkat. Másfél évünkbe telttel, míg látható eredményt értünk el nevelésében.

Hátrányos körülmények között kezdte az általános iskolai tanulmányait. Családi helyzete labilis volt. Mostohaapával és testvérrel bővült a családjuk. Személyisége teljesen háttérbe szorult az új családtagok mellett. Az első két osztályt nagy lemaradással zárta. A tanulási kudarcok kedvezőtlenül befolyásolták magatartását: nehezen nevelhetővé vált. Tanulmányi eredménye hónapról hónapra romlott. Végül meg kellett ismételnie a harmadik osztályt. Szorongó volt és megkeseredett, nem találta a helyét. Nem vett részt az irányított tanulásban. Közepes értelmi képességei ellenére önálló munkái értékelhetetlenek voltak.

Tudatosan zavarta a tanítási órákat. Szórakoztatta önmagát és társait. Ehhez felhasználta minden fellelhető eszközt, ami a keze ügyében volt. Magához vonzotta furfangos ötleteivel társai figyelmét. Ceruzáját repülőnek, babának álcázta, bábozott vele. Kezéből mindig kikerült valami új figura. Ha megfosztottuk eszközeitől, akkor mimikáival vagy ruhadarabjaival szórakoztatta a nézőközönséget. Szemével pásztázta az osztály tanulóit. Ha valakinek lankadt a figyelme, rögtön megragadta tekintetével és játékba hívta. Máris kezdődhetett az előadás! Mindenből tudott játékot csinálni.

Ötleteiből kifogyhatatlannak tűnt. Azokkal kapcsolatban sikerélménye volt. Csak ilyen módon tudott érvényesülni. A tanítási óra csendje jó alkalom volt arra, hogy elkalandozó, játékra fogékony pajtásokra találjon. Népszerűsége egyre nőtt. Mi meg naponta hadakoztunk féktelen természetével.

Apránként oldottuk meg ezt a nevelési problémát. Lassan építettük le szereplési vágyát, kitűnni akarását. Térben úgy helyeztük el a tanteremben, hogy minél